

TIETEELLINEN ARTIKKELI

TERHI SIMONEN-JOKINEN

Katsaus eläinoikeuden käsitteisiin

Overview to concepts of animal law

> YHTEENVETO

Eläinten suojeluun liittyviä kysymyksiä voidaan lähestyä eläinten hyvinvoinnin tai eläinten oikeuksien näkökulmista. Eläinten oikeudelliseen asemaan vaikuttaa niiden asema varallisuusobjektillisena esineenä. Suomalaisessa lainsäädäntökulttuurissa eläinten hyvinvointi katsotaan suojeltavaksi oikeushyväksi ja eläimet ovat suojeltuja oikeusobjekteja. Eurooppalaisessa katsannossa puolestaan eläinten hyvinvointi voidaan nähdä julkisen vallan suojelemana julkishyödykkeenä. Eläimen oikeuksia voidaan tarkastella myös oikeussubjektiviteetistä käsin. Koska eläin ei voi puolustaa itseään, tulisi ihmisen käyttää eläimen puolesta puhevaltaa, jotta eläimen oikeussubjektius voisi toteutua. Eläinten itseisarvo ja oikeudet ovat olleet laajan keskustelun kohteena. Nykyisenlainen perusoikeusjärjestelmä pohjautuu ihmisoikeuksiin, mutta on esitetty, että myös eläimillä voisi olla perusoikeuksia.

> SUMMARY

Questions related to the protection of animals can be approached from the perspectives of animal welfare or animal rights. The legal status of animals is affected by their role as an object of property law. In the Finnish legislative culture, animal welfare has been considered to be a protected legal good and animals are protected legal objects. On the other hand, in the European perspective the animal welfare can be seen as a public good that is protected by the public authorities. Animal rights can also be estimated from the perspective of legal subjectivity. Because an animal cannot defend itself, it would need the power of speech by humans to fulfil its legal subjectivity. The intrinsic value of animals and animal rights have been the subject of wide discussion. Our current basic rights system is based on human rights, but it has been suggested that animals may also have some basic rights.

JOHDANTO

Eläinten suojelua voidaan tarkastella sekä hyvinvointi- että eläinoikeusnäkökulmasta. Oikeustieteessä saatetaan käydä hyvinkin teoreettista oikeusfilosofista keskustelua eläinlääkäreille tuntemattomin käsittein, jolloin keskusteluun voi olla vaikea osallistua. Yhtäältä on tunnistettu tarve tämentää sellaisia käsitteitä kuin eläimen hyvinvointi, tarpeeton kärsimys ja luonnollinen käytös.¹ Toisaalta pohditaan tarvetta eläinten huomioimiselle perusoikeusjärjestelmässä ja sitä, minkä tasoisesti perusoikeuksista tulisi tällöin säätää.² Tämän kirjallisuuskatsauksen tarkoitus on esitellä eläinsuojelun hyvinvointi- ja eläinoikeusnäkökulmaa sekä näihin oikeustieteellisessä keskustelussa liittyviä ajattelutapoja ja käsitteitä sekä pohtia näiden käsitteiden merkityksiä käytännön eläinsuojeluvalvonnan kannalta.

Eläinoikeuskeskustelussa *eläinoikeustaistelua* verrataan usein muun muassa orjuuden lopettamiseen, naisten aseman, lasten ja vammaisten oikeuksien sekä sukupuolten väliseen tasa-arvon kohentamiseen. Ilmiötä voidaan kuvata käsitteellä *similarity argument*.³ Jos eläinten oikeuksia tarkastellaan ihmisoikeuksien lähtökohdista, saatetaan eläimiä inhimillistää, eli kuvitella niiden olevan ajatuksiltaan ja toiveiltaan ihmisten kaltaisia. Eläin(lääke)tieteellisen osaamisen pitäminen mukana eläinoikeuskeskustelussa on tärkeää, jotta tältä harhalta vältytään. Eläinoikeusajattelussa näkökulman tulisi olla eläinlähtöinen. Kotimainen eläinten hyvinvoinnin lainsäädäntö uudistuu ja myös EU:ssa on aloitettu eläinten hyvinvointisäätelyn uudelleenarvio. Eläinlääkärin kunnan on oltava aktiivisesti mukana niin kansallisen kuin EU-lainsäädännönkin kehittämisessä sekä kansalaiskeskusteluissa.

ELÄINTEN HYVINVOINNIN JA ELÄINOIKEUDEN KÄSITTEET

EU-lainsäädännön käsitys eläinsuojelusta lähtee eläinten hyvinvointiajattelusta, jossa tunnustetaan eläimet tuntevina olentoina ja pyritään säännöksillä turvaamaan niiden hyvinvointi (*animal welfare*).⁴ Historiallinen pohja eläinten hyvinvointiajattelulle olivat 1960-luvulla kuvatut tuotantoeläinten hyvinvoinnille tärkeät viisi vapautta: vapaus huonosta ravitsemuksesta, vapaus epämukavuudesta, vapaus sairauksista, vapaus pelosta ja ahdistuksesta sekä vapaus ilmaista normaalia käyttäytymistä.⁵ Viittä vapautta

YDINKOHDAT

- Eläinten hyvinvointi on sen kokemus ympäristöstään. Hyvinvointi voi olla hyvää tai huonoa.
- Eläinoikeusnäkökulmassa eläinten oikeuksia pyritään tarkastelemaan eläinyksilön näkökulmasta.
- Eläinlääkärien on hyvä tuntee oikeusfilosofisessa keskustelussa käytettävät käsitteet, jotta yhteistä dialogia kaikkien sidosryhmien kanssa olisi helppompaa käydä.

Käsikirjoitus tuli toimitukseen 26.9.2022.

ei kuitenkaan nykyisin pidetä riittävänä kuvaamaan yksittäisen eläimen hyvinvointia, sillä eläimillä on tieteellisesti tunnustettu olevan monia muitakin tarpeita.^{6,7} Tuotantoeläinten olennaisiksi käytäytymistarpeiksi on tunnustettu muun muassa liikkuminen, ravinnonhankinta, lepo ja uni, sosiaalinen käyttäytyminen, keuhonhoito, lämmönsäätely, tutkiminen ja ympäristön tarkastelu, leikki sekä lisääntyminen ja jälkeläisten hoito.⁸ Eläimen hyvinvoinnin määrittämiseen yksilön tila suhteessa sen selviämiseen ympäristössä sisältäen eläimen tuntemukset sekä terveyden. Hyvinvointia voidaan mitata tieteellisesti ja se voi olla joko hyvää tai huonoa.⁹ Hyvinvointi on biologinen käsite, joka eroaa oikeuksista.¹⁰

Eläinoikeusajattelun kehittymisen myötä on syntynyt uusi oikeudenala eläinoikeus *animal law*, joka tutkii eläinten oikeuksien teoreettista pohjaa ja käytännön sovelluksia.¹⁰⁻¹² Eläinten suojelun lisäksi ruuantuotantoon, eläinten terveyteen ja eläintautien torjuntaan liittyvät oikeudelliset näkökulmat liittyvät eläinoikeuteen globaalien ympäristö- ja kansanterveysvaikutusten kautta.¹² Eläinten hyvinvointiajattelu tavoittelee laajemmin eläinryhmien hyvinvoinnin eettisesti kestävä taso, kun taas eläinoikeus on yksilökeskeistä. Eläinten hyvinvoinnin

ja eläinten oikeuksien (*animal rights*) turvaamista on pidetty osin vastakkaisina tarkastelukulmina.¹² Mielestäni olisi kuitenkin rakentavampaa tarkastella näitä näkökulmia toisiaan täydentävinä, koska tavoite on sama – eläinten kärsimysten vähentäminen.

ELÄIN VARALLISOIKEUDELLISENA ESINEENÄ

Eläimet ovat oikeudellisessa mielessä irtainta omaisuutta.¹³ Varallisuus-oikeudessa esine määritellään sellaiseksi luonnon osaksi, joka voi olla oikeudellisen vallan kohteena. Sen sijaan luontoa itsessään, kuten ilmaa tai virtaavaa vettä, ei voida pitää ihmisen vallan kohteena eikä siten luonto ole esine.¹⁴ Eläimen esineellisyys tarkoittaa ensisijaisesti sitä, että eläimiä voidaan omistaa ja siten käyttää yksityisoikeudellista käsitteistöä.¹⁵ Sen lisäksi, että eläimiin sovelletaan esineoikeudellisia sääntöjä, eläinten hoitoa ja käyttöä säädellään myös eläinsuojelulaisissa (247/1996). Eläinten suojelua koskevien säännösten ei katsota suojaavan eläimen omistajan oikeuksia, vaan ihmisten velvollisuudet eläinten kohtelussa ovat riippumattomia siitä, kenen omistuksessa eläimet ovat, vai ovatko ne kenenkään omistuksessa. Eläimen omistajalla ja hoitajalla on kuitenkin siihen kohdistuvia erityisvelvollisuuksia, kuten huolenpito- ja valvontavelvollisuuksia.¹⁶

PL 15 §:n mukainen omaisuuden suoja on yksi perusoikeuksista. Omistusoikeuden rajoituksista voidaan kuitenkin säätää lailla ja eläinsuojelulain 44 §:n nojalla voidaankin alkaa kiireellisiin toimenpiteisiin, joiden perusteella eläin voidaan ottaa haltuun. Lailla säätämisen vaatimuksen lisäksi omistusoikeuden rajoituksessa tulee huomioida myös muiden perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten (täsmällisyys- ja tarkkarajaisuus, hyväksyttävyyys, ydinalueen koskemattomuus, suhteellisuus-, oikeusturva- ja ihmisoikeuksien noudattamisvaatimus) toteutuminen.¹⁷

Omaisuuksensuojaa koskevassa oikeudellisessa päätöksenteossa on huomioitava kaikkien osapuolten taloudellinen toimintavapaus ja turvallisuus tavalla, joka ei muodostu kenenkään näkökulmasta kohtuuttomaksi. Suhteellisuusperiaatteen mukaisessa intressipunninnassa on huomioitava perus- ja ihmisoikeudet ja käytettävä tilannekohtaista harkintaa.¹⁸ Eläinsuojelun hallintomenettelyssä omai-

suodensuojaa koskevassa punninnassa vastakkain ovat usein ihmisten ja eläinten intressit. Koska eläimillä ei katsota olevan perusoikeuksia, perusoikeuspuninnan sijaan kyse on ihmisten perusoikeuksien rajoittamisen menettelystä. Perustuslakivaliokunta (PeVL) on todennut, että eläinten kivun, tuskan ja kärsimyksen välttäminen on yhteiskunnallisesti hyväksyttävä ja erittäin painava peruste elinkeinonvapauden ja omaisuudensuojan rajoittamiseen. Edelleen PeVL toteaa samaisessa lausunnossa eläinten hyvinvoinnin edistämiseksi olevan kyse enemmän eettisesti kestävästä periaatteesta kuin perusoikeuksien turvaamisesta.¹⁹

Tuoreen KHO:n vuosikirjapäätöksen (2022:73) perusteluissa todetaan, että vaikka eläinsuojelulain 44 §:n mukaisella hallintopäätöksellä voidaan määrätä eläimen hyvinvoinnin turvaamiseksi tarpeellisista toimenpiteistä, eläimen omistusoikeuteen liittyvät kysymykset ovat kuitenkin yksityisoikeudellisia eikä niitä ratkaista eläinsuojelulain mukaisessa asiassa. KHO:n mukaan, kun otetaan huomioon eläinsuojelulain 44 §:n sanamuoto ja lain esityöt, valvontaeläinlääkärin tekemällä hallintopäätöksellä ei voi olla eläimen omistusoikeutta koskevia välittömiä oikeusvaikutuksia. Eläinsuojeluviranomaisella ei ole toimivaltaa päättää eläimen omistusoikeuden siirtymisestä. Sen sijaan viranomaisen voi päättää eläimen myymisestä, mutta omistusoikeuden siirtyminen perustuu tällöinkin eläimen myyntiin tai muuhun erilliseen oikeustoimeen, ei välittömästi viranomaisen tekemään päätökseen. KHO:n päätös on samansuuntainen uuden hyvinvointilakiesityksen kanssa: hyvinvointilain esitöissä korostetaan, että ryhdyttäessä eläimen myyntiin, muuhun luovuttamiseen tai lopettamiseen, on huomioitava, että eläin on edelleen sen omistajan omaisuutta.²⁰

ELÄIMEN OIKEUDET OIKEUSHYVÄNÄ

Perinteistä suomalaista eläinoikeuskäsitystä voidaan lähestyä käsitteen oikeushyvä kautta. Oikeushyvien suojeleminen on yksi tekojen kriminalisointiperiaatteista.²¹ Eläinten hyvinvointi voidaan tunnistaa eläinsuojelurikosten kriminalisoinnin kautta suojeltavaksi oikeushyväksi. Eläinsuojelulain eläimelle antamaa suojaa ei voida palauttaa muihin tavoitteisiin – kuten eläimen omistajan omaisuudensuojaan – vaan se on tavoite itsessään eli oikeushyvä.²³ Eläin-

suojelelussa vastakkain voivat olla ihmisten oikeushyvä ja eläinten oikeushyvä.^{13,22} Oikeushyvän käsite on läheistä sukua perusoikeuksille, ja oikeushyvien suojelelun periaatteeseen kuuluu punninta siitä, onko joku oikeushyvä niin painava ja suojelelun arvoinen, että sen suojelemiseksi voidaan rajoittaa perusoikeuksia.²¹ Oikeushyvien arvottaminen on suhteellista ja edellyttää käsitystä siitä, mitä tulisi suojella ja mikä on järjestelmän tarkoitus. Lisäksi se tulee sitoa yhteiskunnassa vallitseviin käsityksiin oikeudesta.²¹ Näin ollen oikeushyvän käsite elää yhteiskunnallisen arvokeskustelun myötä.

Oikeushyvän arvo riippuvuudesta yksi esimerkki on uskonnolliseen rituaaliteurastukseen liittyvän tainnutusvaatimuksen tulkinnan tiukentuminen. Nykyisen eläinsuojelulain 33 b §:n mukaan uskonnollinen teurastustapa, jossa verenlasku aloitetaan yhtä aikaa tainnuttamisen kanssa, on sallittua. Uuteen eläinten hyvinvointilakiin on esitetty säädettäväksi, että eläin tulisi tainnuttaa ennen verenlaskun aloittamista.²⁰ Eläinten hyvinvointia oltaisiin näin ollen pitämässä sellaisena oikeushyvä, jonka nojalla uskonnollista teurastustapaa rajoitettaisiin, ja näin eläimen oikeushyvä olisi ihmisen perusoikeuksiin kuuluvaa uskonnonvapautta painavampi.²⁴

ELÄIN SUOJELTUNA OIKEUSOBJEKTINA

Vaikka eläimet ovat omistajansa omaisuutta, niitä suojelee eläinsuojelulainsäädäntö, jolla kielletään osa eläimiin kohdistuvista teoista ja näin rajoitetaan oikeusobjektien (eläimen omistajan tai haltijan) toimintavapautta. Eläin onkin suojeltu oikeusobjektina.¹¹ Oikeusobjektin käsitettä on koetettu laajentaa kattamaan paremmin myös eläinten erityispiirteet. Favre on ehdottanut mallia, jossa eläimet luokiteltaisiin eläväksi omaisuudeksi (*living property*), jolloin niiden erottaminen muusta omaisuudesta voisi mahdollistaa oman eläinten oikeudet huomioivan juridiikan kehittymisen.²⁵

Eläinten oikeudellinen asema suojeleluobjektina ei ole aina tasa-arvoinen. Siihen vaikuttaa eläimen käyttötarkoitus.¹¹ Tuotantoeläinten ja muutoin ammatinharjoittamisen välineenä käytettävien eläinten pitoa säädellään voimakkaammin kuin lemmikkien pitoa. EU-tasoinen hyvinvointisääntely kohdistuu toistaiseksi vain osaan tuotantoeläimistä. Toisin kuin ihmisen pitämiä tuotanto- ja lemmikkieläimiä, luonnoneläimiä ei voida

pitää esineisiin verrattavina, koska niitä ei omisteta.²⁶ Silti eläinsuojelulaki suojelee myös luonnoneläimiä.

ELÄIMEN ITSEISARVO

Eläinten itseisarvo tarkoittaa sitä, että eläin itsessään on arvokas riippumatta sen taloudellisesta arvosta ihmiselle.¹² Itseisarvon vastakohta on välinearvo, joka tarkoittaa sitä, että ihminen hyötyy eläimestä jollakin tavalla. Välinearvoa voi olla niin tuotanto-, seura- kuin harrastuseläimilläkin.²⁰ Eläinten itseisarvo edellyttää punnintaa sen suhteen, onko eläimen tietynlainen käyttö tai kohtelu perusteltua.²⁰ Eläinten hyvinvointilakiesityksen perusteluiden mukaan eläimen itseisarvon kunnioittaminen ei tarkoita sitä, että sen asema esineoikeudellisena subjektina muuttuisi – eläin voi edelleen olla omistusoikeuden ja vaihdannan kohteena. Lain esitöissä, eli hallituksen esityksessä, todetaan myös, ettei lain tarkoittama itseisarvo ole yhtenäinen eläinfilosofian itseisarvokäsitteen kanssa.²⁰ Eläimen itseisarvon tunnustamisen yksi osa on se, että eläimen arvo tunnustetaan sen omista lähtökohdista käsin, eläinten moninaisuutta ja niiden yksilöllisiä ominaisuuksia arvostaen.³

Nykyisessä eläinsuojelulaissa, eikä esitettyssä muodossa hyvinvointilaissa säädetyssä eläinten itseisarvosta. Itseisarvo mainitaan kuitenkin hyvinvointilain perusteluissa.²⁰ Kurjen mukaan eläinsuojelulainsäädäntö tunnustaa kuitenkin jo nyt implisiittisesti eläimen itseisarvon.¹⁵ Samaan on päätyneet Kokko todetessaan eläinsuojelulain pyrkivän suojaamaan eläimiä itsearvoisesti.²⁷ Kun eläinten hyvinvointilaki oli edellisen kerran eduskuntakäsittelyssä, ympäristövaliokunnan antamaan lausuntoon sisältyi kolme eriväliä mielipidettä, joiden mukaan eläimen itseisarvo olisi tullut kirjata lain pykälätekstiin.²⁸ Se, että itseisarvo mainitaan vain esitöissä, joita käytetään lain tulkinnan tukena arvioitaessa lainsäätäjän tarkoitusta, laskee itseisarvon oikeuslähdeopillista arvoa. Lakien esityöt luokitellaan suomalaisessa oikeuslähdeopissa heikosti velvoittaviksi oikeuslähteiksi. Lait ovat puolestaan vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä, jotka sitovat lain soveltajaa virkavastuun nojalla. Heikosti velvoittavien oikeuslähteiden sivuuttaminen ei johda rikosoikeudelliseen virkavastuuseen, mutta lain soveltajalla on velvollisuus perustella, miksi hän on toiminut toisin kuin olisi oikeuslähteen

mukaan kuulunut toimia.²⁹ Tämän vuoksi johtopäätökseni on, että ero siinä, onko eläimen itseisarvo kirjattu laissa vai esitöissä, ei lopulta ole kovin merkittävä.

ELÄIN OIKEUSSUBJEKTINA

Eläinten oikeuksia voidaan tarkastella oikeussubjektiviteetin kautta. Tällöin kysymys on, kuka tai mikä voi olla oikeussubjekti. Mussawirin mukaan oikeussubjekti ei ole eläin eikä ihminen, vaan täysin abstrakti entiteetti: olento, jonka tarpeet tulee saada täytettyä lain avulla ja joka syntyy vain lain määrittelemänä.³⁰ Oikeussubjektiksi on perinteisesti katsottu vain ihmiset ja oikeushenkilöt, mutta eläinten oikeussubjektius on esitetty laajasti kirjallisuudessa yhtenä eläinsuojeluoikeuden peruskysymyksistä.^{12,31,32}

Oikeussubjektilla on mahdollisuus toimia oikeuksien tai velvollisuuksien haltijana. Tuorin mukaan oikeussubjektuutta määrittää kyky vapauteen.³³ Toisaalta Aarnio kiistää mahdollisuuden ihmisen ja eläimen väliseen juridiseen suhteeseen. Hänen mukaansa ihmisen ja eläimen välillä on vain moraalinen suhde, joka nimenomaan konkretisoituu ihmisen velvollisuuksissa. Ihmisten oikeuksia vastaan ei ole mahdollista olla eläimen velvollisuuksia eikä päinvastoin ja lisäksi eläimellä ei ole reaktiovaltaa, eli valtaa saattaa oikeuksiaan voimaan.³⁴ Myös Kolehmainen toteaa, että eläimiä ei voida rinnastaa ihmisiin oikeuskelpoisina oikeussubjekteina.³⁵ Koska ihmisten tehtävänä on huolehtia eläimistä, sen myötä, että niillä ei ole (perus)oikeuksia, ei niillä voida katsoa olevan myöskään velvollisuuksia.^{20,36} Mussawir puolestaan ei katso oikeussubjektiviteetin käsitteenä itsessään tuovan mukanaan velvollisuuksia; sen sijaan oikeushenkilöllisyys on käsitteenä sekä oikeudet että velvollisuudet sisältävä.³⁰

Oikeussubjektiviteetin käsitettä on sittemmin laajennettu ja puhutaan passiivisesta ja aktiivisesta oikeussubjektista. Esimerkiksi lapsi on passiivinen oikeussubjekti, jolla on perusoikeudet, mutta ei esimerkiksi oikeustoimikelpoisuutta, eli lapsi ei ole täysivaltainen kannesubjekti. Kurjen mukaan eläin voisi vastaavasti olla passiivinen oikeussubjekti ilman kykyä velvoitteisiin.³² Usein kuitenkin lasta voidaan kuulla häntä koskeissa asioissa, mutta eläintä ei.³⁴

ELÄIMEN PUHEVALLAN KÄYTTÖ

Ympäristöoikeudelle on olennaista, että sääntely kohdistuu myös muuhun kuin perinteisiin oikeussubjekteihin. Ympäristö ei

voi olla oikeussubjekti eikä käyttää omasta puolestaan puhevaltaa, mutta luonnonosa voidaan määrätä itsearvoisesti otettavaksi menettelyssä huomioon tai viranomaisen tai järjestö käyttämään luonnon puhevaltaa.³⁷ Koska juridisen oikeussubjektiviteetin ominaisuus on oikeussubjektin kyky saattaa oikeutensa voimaan oikeudenkäynnissä, myös eläin oikeussubjektiviteettiaan toteuttaakseen tarvitsisi ihmisen käyttämään puhevaltaa puolestaan.^{23,38}

Eläinsuojelulaissa ei ole annettu vastaavaa puhevaltaa järjestöille kuin luonnonuojelulaissa (1096/1996; 61.3 §) luonnonuojelujärjestöille. Mäntylän mukaan kotieläinten etu on kyetty lainsäädännössä määrittämään tarkemmin ja se on intressinä yhtenäisempi. Tällöin esimerkiksi eläinsuojelujärjestön kanta tilanteen lainmukaisuudesta ei välttämättä poikkeaisi valvontaviranomaisen näkemyksestä ja lisäksi päätöksenteossa mukana oleva eläinlääkäri voi ammattitaitonsa perusteella todeta tilanteen ja ryhtyä vaadittaviin toimenpiteisiin. Näin ollen eläinsuojelujärjestöillä ei ole samanlaista tarvetta toimia alansa asiantuntijoina kuin luonnonuojelujärjestöillä.³⁸ Eläinyksilöiden suojele oikeuksien avulla ei välttämättä toteudu samoilla oikeudellisilla instrumenteilla kuin luonnonuojelullinen luontokappaleiden suojele.²³ Eläinsuojelu kohdistuu eläinyksilön hyvinvoinnin turvaamiseen, kun taas luonnonuojelun tavoitteena on lajin hyvinvoinnista huolehtiminen. Poikkeuksena ovat harvinaisten lajien yksilöt, joita halutaan suojele yksilöinä. Silloinkin suojele tapahtuu ensisijaisesti lajin hyväksi.

Virkamiestoimintaan sisältyy virkavastuu (PL 118 §), jonka keskeisenä elementtinä on yleisen edun valvonta ja sen edustaminen.³⁸ Virkaeläinlääkärin rooli eläinsuojeluasian käsittelyssä korostuu, koska vaikkei viranomaisen ole asianosainen asiassa, jossa on tehnyt päätöksen ei siten voi valittaa siitä, päätöksen tehnyttä viranomaista voidaan kuulla todistajana sekä hallinto- että rikosprosessissa.³⁸ Eläinsuojelussa katsotaan, että eläinlääkäriviranomaisella on subjektiivinen tulkintaetuoikeus. Tällä tarkoitetaan sitä, että laissa määritellyllä viranomaisella katsotaan olevan parhaat edellytykset tilanteen arviointiin silloin, kun ei ole olemassa objektiivista määrettä tai mittaria sääntelyn soveltamiseksi käytännössä: eläinlääkärillä on parhaat edellytykset eläimen kokeman tuskun ja kärsimyksen arviointiin. Tämä eroaa muusta ympäristöterveydenhuollon

oikeuskäytännöstä, jossa havainnon tueksi on oltava osoitettavissa oleva terveyshaitta.^{39,40} Julkisen hallintomenettelyn myötä eläinsuojelua voidaan käsitellä erillisenä rikosprosessista, mikä voi tehostaa ja nopeuttaa eläinten hyvinvoinnin varmistamista. Viranomaisella on velvollisuus puuttua epäkohtiin ja ryhtyä riittäviin ja oikea-aikaisiin toimenpiteisiin.

ELÄINTEN OIKEUDET JA PERUSOIKEUDET

Eläinoikeuskeskustelussa termien *eläinten oikeudet* ja *eläinten perusoikeudet* käyttö ei ole vakiintunut, vaan käsitteet tulevat tulkittaviksi asiayhteyden kautta.^{30,32} Oikeudella voidaan tarkoittaa oikeustieteen lisäksi moraalisia oikeuksia. Eläinten oikeuksien käsite eroaa myös kansainvälisesti eriytyneissä tapaoikeudellisissa (*common law*) ja mannermaaisissa (*civil law*) järjestelmissä.³⁰ Vaikka Suomessa eläinsuojelulla suojele kaikkia eläimiä, esimerkiksi Yhdysvalloissa tieteelliseen tarkoitukseen ja ruuantuotantoon käytettävät eläimet ovat käytännössä eläinsuojelulainsäädännön ulkopuolella.⁴¹ Valtiosääntöoikeudelliset ihmisoikeuksiin perustuvat perusoikeudet, jotka on kuvattu perustuslain (731/1999) 2. luvussa, kohdentuvat ihmisiin. Suomessa noudatettavassa perusoikeusmyönteisessä laintulkinnassa viranomaisen on käytettävä sellaista menettelyä, joka edistää perusoikeuksien toteutumista parhaiten.⁴² Tämä tarkoittaa sitä, että ensin suljetaan pois perustuslain ja ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa vastakkaiset vaihtoehdot (eliminointi) ja sen jälkeen valitaan vaihtoehto, joka parhaiten edesauttaa perustuslain ja ihmisoikeuksien toteutumista (optimointi).⁴³ Usein tämä vaatii punnintaa eri perusoikeuksien välillä. Optimaalisin olisi ratkaisu, jossa mitään perusoikeuksia ei loukattaisi. Eläinoikeusajattelun näkökulmasta ihmisten ja eläinten perusoikeuksia tulisi ristiriitatilanteessa punnita keskenään.¹⁰

Eläinten perusoikeuksien on esitetty olevan yleismaailmallinen ihmisoikeuksien laajennus yli lajirajojen.⁴⁴ Eläinten perusoikeuksiksi on esitetty muun muassa kiduttamisen kieltoa,²³ oikeutta elämään, vapauteen ja keholliseen koskemattomuuteen⁹ ja oikeutta olla kokematta tarpeetonta kärsimystä.⁴⁵ On ehdotettu myös, että villoilla ja ihmisen hoidossa olevilla eläimillä olisi eri perusoikeudet ja vapaudet. Ehdotuksessa eläimiä kut-

suttaisiin termillä *nonhuman subjects*.⁴⁶ Stucki jakaisi eläinten oikeudet yksinkertaisiin oikeuksiin (*simple rights*) ja perusoikeuksiin (*fundamental rights*). Hänen näkemyksensä mukaan monet nykyisistä eläinten hyvinvointilakien säännöksistä voitaisiin nähdä yksinkertaisina oikeuksina. Perusoikeudeksi Stucki esittää esimerkiksi oikeutta elämään, vaikka samassa yhteydessä toteaa tämän olevan epärealistista.⁴⁷ Äärimmillään eläinten oikeuksia voidaan katsoa abolitionistisesta näkökulmasta, jolloin eläimiä ei voitaisi lainkaan pitää. Kurki suomentaa abolitionismin käyttämättömyysajatteluksi.¹⁵ Wahlbergin mukaan eläinten oikeuksiin sisältyy yhtä lailla niiden hyvinvoinnista huolehtiminen kuin niiden rauhaan jättäminen tai lopettaminen silloin, kun se olisi tarpeen.¹¹ Francionen mukaan eläimillä pitäisi olla yksi oikeus, ja se olisi oikeus olla tulematta kohdelluksi ihmisen omaisuutena.⁴⁸

Eläinten perusoikeusajatteluun liittyy myös edellä kuvattu ajatus eläinten puolestapuhujasta, joka edustaisi eläintä oikeudessa.⁴¹ Ajatus eläimen puolestapuhujasta oikeudessa on lähtöisin *common law* -järjestelmästä, jossa syytteenosto-oikeus eläimen puolesta tulisi olla niiden edustajalla, jotta eläinsuojelurikokset tulisivat oikeuslaitoksen käsittelyyn.^{32,41} Euroopassa, mukaan lukien Iso-Britannia, eläinten hyvinvointia on pidetty julkishyödykkeenä, jonka suojeleminen on julkisen vallan tehtävä.^{49,7} Kurjen mukaan eläimillä voisi olla perusoikeuksia, kuten lapsillakin, mutta oikeuksien toteutumisesta säädettäisiin lailla ja ne turvattaisiin viranomaistoimin, kuten nykyisinkin. Eläinten perusoikeuksien ei olisi tarpeen merkitä eläinten subjektiivisia oikeuksia.²³

Nykyisellään Suomen perustuslaki linkittyy eläinten oikeuksiin niin sanotun ympäristöperusoikeus -kirjauksen kautta. Tällä tarkoitetaan perustuslain 20.1 §:ää, jonka mukaan vastuu luonnosta kuuluu kaikille. PL 20 §:n mukainen vastuu ympäristöstä koskee eläimiä osana luonnon monimuotoisuutta. Luonnonvaraiset eläimet kuuluvat säädöksen soveltamisalaan,^{23,50} mutta myös alkuperäisroduilla ja tuotantoeläimillä voitaisiin katsoa olevan rooli osana sellaista monimuotoisuutta ja kulttuuriperintöä, jonka säilyminen tuleville sukupolville voitaisiin katsoa PL 20 §:n avulla perustelluksi turvata.⁵¹

PL 20 § on luonteeltaan julistuksenomainen eikä se sellaisenaan aiheuta esi-

merkiksi rikosoikeudellista vastuuta, vaan toteutuu muun lainsäädännön ja normien välityksellä.⁵² Kokon mukaan eläinsuojelulaki konkretisoi perustuslain 20.1 §:n tarkoittamaa ympäristövastuuta ja tämänkaltaiset konkretisoivat lait ovat tarpeen vahvan suojelun toteuttamiseksi.²⁷ Oikeuskansleri on todennut eläinten hyvinvoinnin edistämiseksi olevan välillisesti merkitystä PL 20 §:n kannalta ja että sen merkitystä tulisi arvioida laajemmin pohdittaessa eläinten hyvinvoinnin ja eläineettisten näkökohtien kytkeytymistä ympäristön ja luonnonsuojeluun.⁵³ Perustuslain esitöissä todetaan luonnon ja muun ympäristön suojeluun liittyvän myös arvoja, jotka eivät ole palautettavissa ihmisyksilöiden oikeuksiksi. Tältä osin jokaisen velvollisuudet luontoa kohtaan voidaan ymmärtää joko luonnon itseisarvosta lähteviksi tai ilmaukseksi kaikille ihmisille jakamattomasti kuuluvasta oikeudesta.⁵²

Lainsäädännön syvätason muutokset, jotka konkretisoituvat perustuslain tasolle, tapahtuvat hitaasti ja heijastelevat yhteiskunnassa tapahtuvaa muutosta. Perusoikeussäännösten tehtävänä on mahdollistaa erilaiset yksilölliset ja eettiset valinnat ja näin luoda edellytykset modernia kulttuuria luonnehtivalle arvopluralismille.³³ Tämän vuoksi Tuorin mukaan perustuslain arvojen tasolla liikkuva sisältö tulisi olla kapea ja perustua sellaisiin yleisluontoisiin arvoihin, joilla on laaja yhteiskunnallinen kannatus ja jotka tukevat oikeusvaltion kantavia periaatteita.³³ Jotta yhteiskunnan kehittyvät arvot voisivat aikanaan konkretisoiua perustuslain tasolle, on meidän tarpeen käydä avointa ja laajaa keskustelua eläinten oikeudellisesta asemasta yhteiskunnassa.

POHDINTA

Yhteiskunnallinen kehitys voi tulevaisuudessa kulkea suuntaan, jossa myös muunlaisten oikeuksia huomioidaan lainsäädännössä. Eläinten perusoikeudet muuttaisivat osaltaan myös hallintomenettelyä nykyisestä perusoikeuksien rajoittamiseen perustuvasta menettelystä perusoikeuspunninnaksi. Perustuslakia nopeammin muutokset yhteiskunnan arvoissa näkyvät laissa ja aseuksissa. Uudessa eläinten hyvinvointilakiesityksessä voidaan todeta jo otsikkotasolla siirtyminen ajattelussa eläinten suojelusta niiden hyvinvoinnin edistämiseen.²⁰ EU:n tasolla *End the cage age* -kansalaisaloite on osaltaan vauhdittanut eurooppalaisten eläinten hyvinvointisääntelyn uudistus-

ta, mutta toistaiseksi lähtökohta vaikuttaa enemmän taloudellisiin kysymyksiin ja hyvinvointiajatteluun nojaavalta kuin eläinten oikeuksia huomioivalta.⁵⁴

Eläinten ja ihmisten terveys liittyvät saumattomasti toisiinsa yhteisen terveyden (*one health*) kautta. Tätä katsantokantaa voidaan laajentaa yhteiseen hyvinvointiin (*one welfare*). On todettu, että ihmiset ja yhteiskunnat, jotka kohtelevat eläimiä hyvin, kohtelevat myös ihmisiä hyvin.⁶ Kun eläinten oikeudet toteutuvat, toteutuvat myös ihmisoikeudet ja päinvastoin.

KIRJOITAN OSOITE

Terhi Simonen-Jokinen, ELT, HTM, Ruokavirasto, eläinten hyvinvoinnin ja tunnistamisen yksikkö.

PL 200, 00027 RUOKAVIRASTO

KIITOKSET

Lämpimät kiitokset apulaisprofessori Niina Mäntylälle, joka lempeän määrätietoisesti patisti minut pro gradu -tutkielmaani tehdessäni tutustumaan myös eläinoikeusajatteluun ja siihen liittyviin oikeusfilosofisiin näkökulmiin sekä professori, emerita Eija Mäkiselle arvokkaista kommentteista kirjoituksen viimeistelystä.

LÄHDEKIRJALLISUUS

- Lundmark F, Berg C, Schmid O, Behdadi D, Rövklingberg H. Intentions and values in animal welfare legislation and standards. *J Agric Environ Ethics* 2014;27:991-1017. <https://doi.org/10.1007/s10806-014-9512-0>
- Suomen eläinoikeusjuristit ry. Ehdotuksemme. [kotisivu internetissä]; Noudettu 11.9.2022 osoitteesta <https://www.elaintenvuoro.fi/suomen-elainoikeusjuristit/#ehdotus>
- Bryant T L. Similarity or difference as a basis for justice: must animals be like humans to be legally protected from humans. *Law Contemp Problems* 2007;207:207-54.
- Sowery S. Sentient beings and tradable products: the curious constitutional status of animals under union law. *Common Market Law Review* 2018;1:1-31.
- Bramwell FWR, Barbour DS, Barnett MB, Ewer TK, Hobson A, Pitchforth H ym. Report of the technical committee to enquire into the welfare of animals kept under intensive livestock husbandry systems. Her Majesty's Stationery Office, Lontoo; 1965.
- Broom DM. Animal welfare in the European Union. Directorate General for Internal Policies, Policy Department C: Citizens' rights and constitutional affairs. 2017.
- Hepple S, Gibbens N. Animal ethics and the government's policy: To guard and protect. Kirjassa Wathes, CM, Corr SA, May SA, McCulloch SP, Witih MC. (toim). Veterinary and animal ethics: Kongressiesitys: First International Conference on Veterinary and Animal Ethics, 2011. 1 painos. 229-42.
- Tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta. Tuotantoeläinten olennaiset käyttäytymistarpeet. [kotisivu internetissä] Päivitetty 16.9.2014. Noudettu 8.3.2022 osoitteesta https://mmm.fi/documents/1410837/1982758/TEHVNK_Tuotantoelainten_olennaiset_kayttaytymistarpeet_valmis_16.9.2014.pdf
- Eläinten hyvinvointikeskus. Hyvinvointi on eläinyksi-

- lön kokemus. [kotisivu internetissä] Noudettu 8.3.2022 osoitteesta <https://www.elaintieto.fi/elainten-hyvinvointi/>
10. Sparks S, Kurki V & Stucki S. Animal rights: interconnections with human rights and the environment. [Pääkirjoitus] J Human Rights Environm. 2020;2:149-55.
 11. Wahlberg B. Eläinoikeus - eläinten oikeuksista ja oikeudellisesta asemasta. Niin & Näin 2015;2:72-5.
 12. Wahlberg B. Eläinoikeus: katsaus nykytilaan ja tulevaisuuteen. Oikeus 2018;2:179-98.
 13. Koskela T. Optimaalinen eläinsuojelu rikosprosessissa ja julkishallinnossa. [väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto]; 2017. No 141. Grano Oy, Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-2390-5>
 14. Tolonen J. Varallisuus oikeus ja talousjärjestys. Kirjassa Saarnilehto, A. (toim.). Varallisuus oikeuden kantavat periaatteet. Werner Söderström Lakitieto, Helsinki; 2000.
 15. Kurki V. Onko eläin esine? Eläimen oikeudellisesta asemasta. Lakimies 2020;7:845-71.
 16. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi (HE 6/1997 vp).
 17. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (PeVM 25/1994 vp).
 18. Lämsineva P. Omaisuuden suoja (PL15§). Kirjassa Hallberg P, Karapuu H, Ojanen T, Scheinin M, Tuori K, Viljanen V-P. Perusoikeudet. Alma Talent; 2010.
 19. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi tieteellisiin tai opetustarkoituksiin käytettävien eläinten suojelusta sekä eläinsuojelulain muuttamisesta (PeVL 2/2013).
 20. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eläinten hyvinvoinnista ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 186/2022 vp).
 21. Melander S. Kriminologisten periaatteet ja perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Lakimies 2002;6:938-61.
 22. Kurki V. Tarvitaanko eläinten oikeuksia? – Eläinten oikeussubjektiveetin mahdollisuus ja hyödyt. [pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto]; Julkaistu Edilexissä [rajattu pääsy] 21.9.2012 noudettu 16.1.2022 osoitteesta www.edilex.fi/lakikirjasto/9058
 23. Cheyne I, Adler J. Environmental ethics and proportionality: hunting for a balance. Environ Law Rev. 2007;3:171-89.
 24. Koponen V. Tarpeettomuuden kriteeri kiellossa tuottaa tarpeetonta kärsimystä eläimelle. [pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto]; 2020. Helda. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:huilib-202003021443>.
 25. Favre D. Living Property: a new status for animals within the legal system. Marquette Law Rev. 2010;93:1021-71.
 26. Hollo E.J. Eläinsuojelu ihmisen hyvinvoinnin ja ympäristönsuojelun tienhaarassa – eläimen ”oikeus” puntarissa. Ympäristöjuridiikka 2011;4:3-5.
 27. Kokko K. Ympäristöoikeuden perusteet. Edita, Helsinki; 2017.
 28. Ympäristövaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi eläinten hyvinvoinnista ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (YmVL 46/2018).
 29. Launiala M. Obider dictum – prejudikaattiasa muutoin lausuttu. Edilex; 2017 [rajattu pääsy]. Noudettu 17.3.2022 osoitteesta www.edilex.fi/artikkelit/18018.
 30. Mussawir E. The jurisprudential meaning of the animal - A critique of the subject of rights in the laws of scienter and negligence. Kirjassa Otomo Y, Mussawir E (toim.). Law and the question of the animal: A critical jurisprudence. Taylor & Francis Group. 2013, 89-101.
 31. de Villiers J-H. Metaphysical, antropocentrism, limitrophy, and responsibility: An explication of the subject of animal rights. PER/PELJ 2018;21:1-29. <http://dx.doi.org/10.17159/1727-3781/2018/v21i0a5320>
 32. Kurki V. legal personhood and animal rights. J Anim Ethics 2021;1:47-62.
 33. Tuori K. Oikeuden ratio ja voluntas. Alma Talent, Helsinki, 2007.
 34. Aarnio A. Onko eläimillä oikeuksia? Ajatuksia oikeudesta substanssi ja suhdekäsitteenä. Tieteessä tapahtuu 2005;2:5-10.
 35. Kolehmainen E. Eläinten oikeuksista ja kielenkäytöstä. Tieteessä tapahtuu 2015;6:35-9.
 36. Bøsterud M. Animal welfare: A human right? In die Skriflig 2019;1:a2439 <https://doi.org/10.4102/ids.v53i1.243>
 37. Kuusniemi K. Ympäristöoikeus oikeudenalana. Kirjassa Kuusniemi K, Ekroos A, Kumpula A, Vihervuori P. Ympäristöoikeus. Talentum Media. 2013, päivittyvä verkkoteos.
 38. Mäntylä N. Luonnon edustajien puhevalta. [Väitöskirja, Vaasan yliopisto]; 2010. Acta Wasaensia no 225. Osuva. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-308-0>
 39. Leppinen M. Eläinlääkärin oikeusturva eläinsuojelukysymyksissä. Suom Eläinlääkäril. 2006;9:460-2.
 40. Lepistö O. Hyvän hallinnon periaate ympäristöterveydenhuollon pakko-keinomenettelyssä. [väitöskirja, Helsingin yliopisto]; 2008. Helda <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-4633-9>.
 41. Leslie J, Sunstein CR. Animal rights without controversy. Law Contemp Problems 2007;117:117-38.
 42. Mäenpää O. Yleinen hallinto-oikeus. 1. painos. 2017, Alma Talent. ISBN 978-952-14-3202-6.
 43. Viljanen V-P. Perusoikeuksien soveltamisala. Teoksessa Hallberg P, Karapuu H, Ojanen T, Scheinin M, Tuori K, Viljanen V-P. Perusoikeudet. 2011, Alma Talent.
 44. Cooke S. Perpetual strangers: Animals and the cosmopolitan right. Polit Studies 2014;62:930-44. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12054>.
 45. Litvin L. Eläinten perusoikeudet ja rikosoikeus – Miten eläinten perusoikeudet muuttaisivat rikosoikeuden nykytilaa? [maisterintutkielma, Helsingin yliopisto]; 2021, 4-5.
 46. Wahlberg B. Declaration of animal rights and freedoms - Proposal by Dr. Birgitta Wahlberg for the GAL Project. [kotisivu internetissä] päivitetty 10.5.2017. Noudettu 2.3.2022 osoitteesta <https://www.globalanimallaw.org/images/links/Draft-GAL-Project-Declaration.pdf>
 47. Stucki S. Towards a theory of legal animal rights: Simple and fundamental rights. Oxford J Legal Stud. 2020;3:533-60.
 48. Francione GL. Some brief comments on animal rights. Anim Frontiers 2020;1:29-33.
 49. Nurse A. Beyond the property debate: animal welfare as a public good. Contemp Justice Rev. 2016;2:174-87. <https://doi.org/10.1080/10282580.2016.1169699>
 50. Mattila E. Eläinsuojelulaki ja sen uudistustarpeet lain kokonaisuudistushankkeen näkökulmasta. [Maisterintutkielma, Lapin yliopisto]; 2013 <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201309161267>
 51. Wahlberg B. Reglering och förvaltning av produktions och slaktdjursvälbefinnande. [Väitöskirja, Åbo Akademi]; 2011. Doria. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-12-2655-7>
 52. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993 vp).
 53. Oikeuskanslerin virasto. Lausunto OKV/3002/21/2021. Noudettu 30.1.2022 osoitteesta https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/a9e9000d-83fe-409c-9bb9-d5808835f80e/17a9b1aa-bc9c-44a9-9a19-3a9a-d4a81858/LAUSUNTO_2022011114730.PDF
 54. European Commission. Fitness check of the EU animal welfare legislation, Brysseli, 4.10.2022, SWD 328 final. Noudettu 6.12.2022 osoitteesta https://food.ec.europa.eu/system/files/2022-10/aw_eval_revision_swd_2022-328_en.pdf

Artikkeli julkaistaan Helsingin yliopiston kirjaston tietokannoissa
Eläinlääkärilehden vertaisarvioidut artikkelit, joiden kirjoittajista joku on Helsingin yliopistosta, julkaistaan avoimesti Helsingin yliopiston kirjaston tietokannoissa alkaen vuodesta 2016. Keväällä 2022 niiden lisenssiksi valittiin CC-BY.